

Mirabilia vrbis Rome.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

9
212

68.13. G.40

1

CAstrabilia vrbis Rome.

MUris vrbis Rome habet Trecentas sex
aginta et vnā curre. Propugnacula
sex milia et nonaginta et xxii. milia porticularia.
In circuitu vero sunt. xxii. exceptis transiberim
et ciuitate Leonina: et porticu sancti Petri: vbi
sunt. xx. miliaria.

De portis infra vrbem.

Porte inclite sunt he. Porta capena: que di-
citur sancti Pauli. Porta Apia: qua ducit ad
Romam quo vadis. Porta latina: vbi sanctus
Ioannes fuit missus in oleum. Porta metionis:
vbi riuulus influit vrbē. Porta sfinaria in Lare-
rafi. Porta lauicana: q̄ maior est: q̄ est iuxta sc̄as
Crucē in hierusalē. Porta faurina vel tyburtina
que sc̄i Laurēti dicit. Porta numentana: q̄ ducit
a sancta Agnere vginē. Porta salacia: q̄ ducit
versus sanctam Sabinam. Porta pincina: que
est circa ecclesiam sancti Felicis. Porta flaminia
que est circa ecclesiam sancte Marie de populo.
Porta colina: que est contra templum Adriani
supra pontem.

De portis transyberim.

Porte transyberim sunt tres: scilicet Porta sce-
niana: vbi quinque laudes facte fuerunt O-
ctauiano imperatori. Porta aurea: scilicet sancti
Pancrati. Porta portuensi. In porticu sancti
Petri sunt due porte: scilicet Porta castelli san-
cti angeli: porta viridaria.

De montibus infra urbem.

C Mons ianiculus: vbi est scrus Petrus. Mons
traurinus: que dicit iantrarius. Mons auentinus:
vbi est ecclesia scree Sabine. Mons quirinalis: qz
ibi stabant Quirites: vbi est ecclesia scri Stepha
ni: que dicit in Celso monte. Mons tarpeius vel
Capitoliu vbi est palatiu Senatoru. Mons pala
rius vbi est palatium matris. Mons inquilinus
super alios montes dicitur: vbi est basilica sancte
Marie maioris. Mons vinalis: vbi est basilica
sancte Agathe: vbi Virgilius fuit captus a Ro
manis: qui visibiliter exiens a carcere perrexit
Neapolim.

De pontibus vrbis:

C Pontes vrbis Ro. sunt isti: Pons Adriantis
vel iudeoru. Pons Fabiani iuxta statum pontem.
Pons gratiani. Pons senatoru. Pons theodosii
et pons Valentini.

Palatia imperatoru sunt hec.

C Palatium magnum in monte palatino. Pala
tium senatorum. Ppe sanctum Sixtum. Palatium
Claudii inter Coliseum et sanctum petrum ad vin
cula. Palatium Constantini in Lateranesi. Pala
tium Romuli inter sanctam Mariam nouam
et Cosmam: vbi sex edes pietatis et concordie: vbi
posuit Romulus suam statuam dicens: Nec sta
tua non cadet donec virgo pariet. Et statum cum
beara Maria virgo peperit: statum corru f. Pala
tium Traiani: vbi est columna. x. passuum Palatiu
Siluestri: Palatium Antonii: vbi est alia columna

3
xiiii. passum. Palatium Neronis: vbi est angulea sancti petri. Palatium Octauiani ad sanctum Laurentium in lucina.

De arcubus triumphalibus.

Arcus triumphales sunt hi. qui fiebant alicui imperatori redeunti: sub quibus eum honore ducebant a Senatoribus: et eius victoria ad memoriam eorum in arca sculpebatur. Arcus theodosii: valentini et gratiani imperatorum: ad sanctum vitum. Arcus Constantini imperatoris iuxta coliseum. Arcus septem lucernarum: titi et vespasiani: vbi est candidabrum moysi cum archa habens septem brachia in pede turris calculatorie. Arcus Iulii et senatoris ad sanctam Mariam nouam. Arcus Octauiani imperatoris ad sanctum Laurentium in lucina. Arcus Antonii ad columnam.

De arcubus non triumphalibus.

Alii sunt arcus non triumphales: sed memoriales: ut est arcus pictatis ante sanctam mariam rotundam vbi accidit quaedam historia de paupere muliere: cuius filius occisus erat a vicine sue filio: que petiit ius sibi fieri ab imperatore Troiano parato ire ad exercitum: qui se ius dixit facturum in reditu. Que respondit: forsitan domine non redibis: qui statim fecit ibi consistorium: et fecit ei sum ut penetrat. Iudicauitque iuuenem homicidam moriturum: queque mulier petiit sibi reddi pro recompensati: ne sui filii mortui: quod ira factum est. Et dicta mulier ferebatur se plenum ius recepisse: et dotata est ab imperatore recessit.

De Thermis.

Therme dicunt palacia magna habentia magnas criptas subterraneas: in quibus tpe hyemali fiebat ignis maximus. Estiuo aut tpe replebant aquis: vt curia in superioribus comorans magis delectaretur: qd in thermis Diocletiani ⁊ Maximiani adhuc videri pot. Therme Limpiadis apud sanctu Laurentiu in palisperna. Therme Domitiani cyberine sunt retro Adaria rotunda: Therme Alexandrine vbi est hospirale de thermis.

De theatris.

Theatra sunt: Theatrum tiri ⁊ vespasiani ad cathecumbas. Theatrum tarquini imperatoris ad Septifolium. Theatru pompeii ad sanctu Laurentium in damaso: ⁊ est ibi theatru flamineu.

De angulea sancti petri.

Ibi est memoria Cæsaris: vbi splendidus cinis in suo sacrofagio: id est malo eréo requiescit: vt sicut eo viuente totus mundus ei subiectus erat: sic ipso mortuo omnia corpora mortuorum sibi subiacerent vbi in giro mali scriptum est: Cæsar tantus erat: quo nullus maior in orbe: Sed in modico nunc tam magnus clauditur antro. Intra scriptura stat Cæsaris alta colūna. Regia structura quata non extrat in aula. Si lapis est vnus: qua fuit arte leuatus: Et si sint plures dic vbi congeries.

De Limiteriis.

Limiterium Calcepodii ad sanctu Pancrarium
Limiterium sancte Agathe. Limiterium sancti

4
viti. ad portam colinam. Sancti felix. Sancti
Calixti ad cathecumbas. Limiteriū Concordiani
foris portā latinā. Sancte Agnetis: et alia quæ plu-
ra cimire is: que in multis locis descendebantur
per tria miliaria vbi sancti abscondebantur.

¶ Loca vbi sancti passi sunt.

¶ Foris portā apiam fuit decollatus sanctus Six-
tus: prope Domine quo vadis: vbi fuit templum
maris ante sanctū Marcū intus cauari. Ad serm
Georgium domus Lucine et est ibi velū aureum.
Aqua salua ad sancium Anastasium: vbi decolla-
tus fuit sanctus paulus. Ortus lucine: vbi est ec-
clesia sancti pauli. Et est ibi ppe amphibiarū: vbi
est cloaca in qua iactatum fuit corpus sancti Se-
bastiani: qui revelauit corpus suum Lucine dicēs
Inuenies corpus meum pendens in vico per pe-
des iuxta stratum que dicitur via Cornelii: iuxta
Siroolum arcus romanorū: vbi beatus Silvester
et Constantinus obligauerunt se ab inde: vbi fuit
domus telluris ante matrem. Terme lampiadis:
vbi fuit affatus sanctus Laurentius in palisper-
na. Palarium tyburtinū: vbi Decius et valerianus
recesserunt a Laurentio mortuo. Arcus flam-
meus ad pontem iudeorū transyberim infra pa-
larium Aeronis et templū Appollinis quod dici-
tur sancte petronelle. Ante ecclesiam sancti petri
fuit vaticanum vbi vases. i. sacerdotes canabant
officia. Ante templum appollinis fuit castrū Aeo-
ronis: vbi nunc est ecclesia sancti Andree. In sa-
gio panthaleonis. i. Adarie rotunde fuit pinca

area deaurata: que nunc est ante templum. sancti
petri: que cooperta erat tabulis ereis deauratis:
ita q̄ a longe videbantur quasi mons aureus cuius
pulchritudo adhuc in parte apparet.

De templis.

Ante palatium alexandrinum fuit templum Enee et
pompei mire pulchritudinis. Monumentum vero
pompei: quod dicitur marmoreum decenter ornatum
fuit oraculum appollinis. Et ecclesia sancti viri fuit
secretarium Aeronis. In palatio Antonii est tem-
plum diui Adriani. In campo martis fuit templum
marris: in quo eligabant Consules Quarto Kalendi-
Julii: et morabantur usque ad kalendas Ianuarii. In hoc
templo ponebant romani rostra nauium: ut essent
specula omnium gentium. Juxta pantheon erat tem-
plum minervae. Apud Lyriacum erat templum Aedae.
In calcari est templum veneris. Monasterium Rose
fuit castellum Junonis.

De Capitolio.

Capitolium dicitur eo quod erat caput totius mun-
di in quo Consules et senatores morabantur ad con-
sulendam urbem: cuius facies cooperta erat muris altis
et aureis vitro et auro undique cooperta. Infra Cap-
itolium fuit palatium pro magna parte aureum: lap-
idibus preciosis exornatum: quod dicebatur valere
terram partem mundi: in quo tot staturae erant ima-
ginum quot sunt mundi provinciae. Et habebat
huelibet imago tintinabulum in collo per arte magi-
chematicam depositum: ut quando aliqua regio popu-
lo Romano rebellis efficeretur statim huius pa-

5
vincie imago vertebar dorsus imagini vrbis Ro
me: que maior erat sup alias tanq; domina: a tin
tinabulum quod habebat in collo sonabat: tunc
custodes capitolii dicebant ad senatu: sta imq;
mittebant legiones militu ad expugnandu in p: o
uinciam. Erant in capitolio plura templa. Super
arcum erat templu Cesaris ⁊ Veste. vbi senato
res ponebant Iuliu cesare in cathedram. vi. mar
tii: Et ex parte capitolii erat templum Junonis.
Juxta forum publicum erat tēplum Mercurii in
tarpeio: ⁊ achillas vbi interfecus est Iulius ce
sar a senatu in loco vbi est ecclesia Ara celi: ⁊ fue
runt palacia simul iunera. Palatiu phebi ⁊ car
merts: vbi Octavianus vidit visionem suam in ce
lo. Juxta caneparium est templum Jani: qui erat
capitolii custos.

De equis marmoreis.

Equi ⁊ homines nudi significant q; tpe impato
ris Tyberii fuerunt duo philosophi iuuenes, s.
praxitelis ⁊ pitias: qui dixerunt se esse tante sa
pientie: vt quisquid impator ipis absentibus in ca
mera sua diceret: ipi de verbo ad verbum refer
rent. Qd fecerunt vt dixerunt: ⁊ inde pecunia nō
perierunt: sed memoriā sempiternā: Ita q; philo
sophi haberēt duos equos marmoreos calcātes
terrā qui significāt principes huius seculi. Quia
nudi sunt circa equos: significat q; altis ⁊ exten
sis brachiis: ⁊ replicatis digitis narrabāt q; futu
ra erant vt sicut nudi sunt ita sciētia huius mundi
in eoz mentibus nuda ⁊ aperta est.

De rustico sedente super equum.

Ad Laeranum est equus creus ⁊ deauratus: qui dicitur Caballus Constantini: sed non est sic sed qui volunt scire verum hoc perlegant. Tempore Consulium ⁊ Senatorum quidam rex potentissimus ex Orientis partibus: venit Romam: populum affligens. tunc quidam rusticus armiger magne fortitudinis viriuris ⁊ prudentie dixit Consulibus ⁊ Senatoribus: Nunquid si esset aliquis liberans vos de tribulatione ista: quid a Senatu recipere mereretur: Responderunt: quicquid peteret obtineret. Qui ait illis Date mihi triginta talenta auri: ⁊ insuper memoriam fieri memoriam sempiternam: ⁊ quod equum creum statueram meam desuper facietis: ⁊ ab illis vos in brevi liberabo. Qui dixerunt se omnia facturos. Ille vero ait: Media nocte surgeris: ⁊ omnes estote armati bene: ⁊ stetis infra muros in spelunca: ⁊ quicquid vobis dixerero facietis. Et responderunt faciemus. Rusticus vero ascendit equum suum maximum sine sella: tollensque falcem exiit foras tanquam veller colligere: herbas ⁊ viditque regem venientem ad arborem pro necessariis suis: quam arborem quedam Lucumagia sedebat: dulciterque canebat. Rusticus hoc audiens accessit propius. Socii regis putantes rusticum de suis esse clamaverunt. Rustice non tangas regem quia si tetigeris suspendaris. Rusticus vero spreto sociorum minis: per fortitudinem regem parue statu

6
re cito arripuit: cum subleuans posuit coram se
super equum: et fugit ad urbem: clamans voce
magna ad homines urbis in cauernis latitantes.
Exite foras et interficite exercitum regis: quoniam
iam ipsum coram me nunc teneo captum. Qui ex-
euntes ad vocem eius multos occiderunt: et alii in
fugam versi sunt. Romani habito triumpho sol-
uerunt ei aurum quod petierat: et fecerunt memo-
riam eius: et in presentatione statue sue: quam
posuerunt coram palatio Lateranensi unum equum
ereum et deauratum: et staturam ipsius desuper se-
dentem deauratam: extensa manu dextra: cum
qua regem ceperat: et super caput equi quandam
Lucumagiam posuerunt: ad cuius cantum victo-
riam habuerunt: ipsam staturam regis: que parua
erat: retro ligatam manibus sub dicto equo collo-
carunt.

De Coliseo.

Coliseum fuit templum solis mire magnitudi-
nis et pulchritudinis: diuersis cauernis adaptatum
et coopertum erat celo ereo et deaurato: ubi tonitruum
fulgura et coruscationes fiebant et pluuie miteban-
tur per fistulas plumbeas. Et erant ibi signa sup-
celestia: et planete cum sole et luna quadrigis vehi
videbantur. In medio sedebat dominus phœbus deus
solis: qui pedes ad terram vertebat: et caput eius
celum tangebatur: qui palmam in manu sua tenebat
designans quod Roma totum mundum regebat. post
vero multum tempore sparius beatus Siluester iussit e-

plum destrui: et etiam multa alia: ne peregrini
venirent romam propter edificia antiqua et deorum
fama: et non propter ecclesias sanctorum transirent
multimoda deuotione. Caput vero et manus
predicte idoli cum pomo ad palatium in Laterano
fecit poni in memoriam: que palma et caput
Samsonis false vocantur a vulgo. Palatium
presarum erat templum turbi: per quod intra-
bant: et presara simulatio in querimonia fundebat
tempore consultuum et senatorum orationes.

De sancta Maria rotunda.

Agrippa presarus subiugauit Romano sena-
tui Sclauos et Saxones. Occidere fecit et iussit
quatuor legiones. In eius reuocatione tintinabu-
lum statue presidis que erat in templo Jouis et
Minerue sonabat: quia statua vniuersulque re-
gnitotius orbis in templo illo erat posita cum
tintinabulo ad collum: quando sonabat: regnum
id cognoscebatur rebelle. Huius autem statue
presidis tintinabulum audiens sacerdos qui erat
in soeluncha in hebdomada illa: nuntiabat sena-
toribus. Senatores autem legationem hanc pre-
sato Agrippe iniuxerunt: ut iret ad presas subiu-
gandum. Qui omnino rennuens et dicens se non
posse pari tantum laborem. tandem victus pe-
tuit consilium trium dierum: infra quos quadam
nocte ex nimio cogitatu fatigatus obdormiuit: et
quedam femina ei apparuit: que ait: Agrippa
quid cogitas in magno es cogitatu: consolare:

7
7 promitte mihi templum quale ostendam tibi: 7
discam quomodo eris victurus. Qui dicit. sciam
domina: illa ostendit ei in visione templam rotun-
dam ad modum pantheon. Ille vero dixit: Do-
mina que es tu: que respondit: Ego sum Libe-
les mater deoz: fac mihi libamina 7 Neprunos:
qui est deus maris: ad honorem meum: quia te-
cum erimus: 7 vinces omnes rebelles. Agrippa
vero surgens hec recitavit senatui: 7 eius acqui-
euerunt verbis suis. Igitur cum magno appa-
tu navium: 7 quinque legionibus italicum venit
ad perfas 7 eos debellavit: 7 posuit sub triburo
senatui romano annua: im. Et rediens Romam
fecit templum fieri qd promiserat: 7 dedicavit ad
honorem Libelis matris deoz: 7 imposuit huic
nomen pantheon: 7 fecit staturam Libelis deau-
ratam: quam posuit in fastigio pantheon super
foramen: 7 cooperuit eam mirifico tegumento
ereo 7 deaurato. Beatus vero Bonifacius papa
post multum sps videns id templum tam egregie
dedicatum ad honorem Libelis anteqm xpiani p-
turbarentur aliquociens a demonibus: accessit
ad xpianum imperatorem rogans hoc templum sibi
tradi: qd imperator concessit eidem libeter. papa vero
cum Ro. po. i. kal. Nouembriis dedicavit idem: 7 sta-
tuit vt ex illo die Ro. pont. cu ro. po. ibi conueni-
rent: 7 pa. a missam celebraret: 7 populus coica-
ret sicut in die natiuitatis domini: 7 eodem die p-
vniuersum orbem festum beate virginis Adane:
7 omnium sanctorum celebraretur:

De Octauiano imperatore.

Post multū verō sp̄s Senatores videntes Octa-
uianū rante pulchritudis ⁊ p̄sp̄eritatis: ⁊ q̄ corū
orbem triburariū fecerat dixerunt. Volumus te
adorare: q̄ diuinitas in te est: Si hoc nō esset: nō
emergerent tibi p̄sp̄era. Qui rennuens inducias
postulauit: ⁊ ad se Sybillam tyburrinā vocari fe-
cit: cui qd̄ Senatores dixerunt recitauit: ⁊ q̄ ipsa
cū triū dierū peritū vt sibi consuleret: in quibus
arū teiunū opata est. post tres dies respōdit im-
patori: sit iudicii signū: tellus sudore madescat: de
celo Rex venit p̄ secula futurus ih̄co. postq̄ dix-
isset hoc: celū ap̄rum est: ⁊ splendor maximus ir-
ruit sup̄ eam. Viditq̄ in celo virginē pulcherri-
mā: ⁊ puerum in brachiis tenentem: super altare
dei: ita q̄ miraretur valde. Audiuitq̄ vocem di-
centem. Hec ara est filij dei. Qui statim procidit
in terram ⁊ adorauit x̄pm venturum: quod reci-
tauit senatoribus: de quo mirati sunt valde. Et
fuit hec visio in camera imperatoris: vbi nunc est
ecclesia sancte Marie in capitolio: ⁊ ideo voca-
tur sancta Maria Ara celi: ⁊ est ecclesia fratrum
minorum.

Deo gratias.